

Viatge, nostàlgia, memòria

Un diàleg

Exemplator.— Aquella taula redona sobre la memòria, que vaig traduir per a vosaltres i després anà a parar al Patio Virtual, de vegades em balla pel cap. Tot això de la memòria i el record... Jo ara enyore Polònia. I no pas com un turista que enyora unes bones vacances! Un dia em vaig descobrir explicant a algú que, a mi, Espanya me la bufa. Que jo no sóc espanyol, sóc d'ací. I el meu «ací» abraça Polònia, vull dir, la meua Petita Polònia, que, en el meu cas, també inclou l'Alta Silèsia (Górny Śląsk, avui Śląsk).

Penetrator.— Doncs mira, és curiós, perquè quan jo m'estava a Polònia vaig arribar a desenvolupar un sentiment constant, diria que «ambiental», de nostàlgia del meu país. El més ridícul és que me n'havia anat d'aquest corral voluntàriament, no sé si com a fugida o com a cerca, més aviat com a fugida, i una vegada fora l'enyorava!

Magister.— Certament, a mi també em sembla incomprendible.

E.— Cal mirar-s'ho amb perspectiva. En la meua opinió, la nostàlgia és important.

P.— La idea, plantejada amb aquesta assertivitat contundent i aforística, em sobta; potser tens raó, però mai no ho havia considerat així. De fet, m'havia acostumat a pensar que és un sentiment molest i perillós. Molest, perquè és pertorbador i impedeix que la vida funcione sense problemes: és un escull, un obstacle. Perillós, perquè pot fer impossible que existesca la distància, en el temps o en l'espai, i pot produir dolor. Però la distància és imprescindible de vegades, sobretot quan es tenen projectes que exigeixen canvis vitals, allunyaments, aventures.

E.— Jo vaig sentir, de Cracòvia estant, que el meu indubtable arrelament i la meua estima per uns barris i carrers concrets de València —i, en menor grau, d'un poblet del nord de Burgos— em capacitaven perfectament per a entendre uns altres barris i carrers. Dels quals, més tard, me'n vaig enamorar. Però això és una altra història. Si m'haguera quedat a Polònia, no per això hauria deixat de ser d'on sóc. I no veges ací cap declaració nacionalista ni nacionanista. Ni tampoc naciemanista.

P.— La meua manera d'encarar això de l'arrelament és una mica més «de diàspora», diguem-ne. El recurs lèxic més habitual en aquests casos és el del «desarrelament», però no m'acaba de fer el pes.

M.— A mi tampoc. Per cert, em sembla que aquest adelitament en el record és com una mena de llamineria intel·lectual, bastant perversa en el fons.

E.— Sí! Tal com em diria una col·lega, també en aquest aspecte sóc un «gormand»! Té els seus avantatges i els seus inconvenients. La primera vegada que l'experiència em va dur a pensar-hi va ser quan vaig veure que entre la fauna dels lectors de català o de castellà a l'exterior abunda la del que s'agrada de declarar-se «desarrelat». Hi ha qui ho diu amb un to de veu que pretén fer passar per existencialista, però que té tant d'existencialista com un ninot de falla té de profunditat intel·lectual. El desarrelat que diu que igual li té viure ací que allà, que, fins i tot, ell és un ciutadà del món.

M.— He! Si el Jordúnida l'agafara!

E.— Beu-te aquesta! —m'entraven ganes de dir-li. Jo també sóc un ciutadà del món. Ací em pariren, em passen certes coses i per això les dic. I d'aquest dir-les en diem vida. I perdó per la referència estellesiana.

M.— El Penetrator potser en el fons pensa també així, però el cas és que ell va fotre el camp. No per exercir com a ciutadà del món, ni per mostrar-se cosmopolita, sinó perquè necessitava l'aventura de sentir-se «fora».

P.— L'aventura, justament, la noció d'aventura. Una excel·lent etimologia isidoriana seria una cosa així com *ad-ventura*, «les coses que li han d'arribar a un». L'aventura implica risc, perquè es nodreix de la inseguretats. No saps si tot anirà bé o si serà un rosari de patiments, acceptes aquest risc, acceptes

la possibilitat negativa. Si les coses van malament, tampoc no en faràs una tragèdia, perquè d'alguna manera entrava dins dels teus càlculs. Bé, també hi ha les aventures com a fet inesperat, que comencen a succeir sense buscar-les. Potser hauríem de trobar una categoria diferent per a elles, emmarcades més aviat dins l'àmbit de les casualitats o de l'atzar. Al cap i a la fi, diem d'algú que «se'n va a l'aventura» quan cerca voluntàriament l'èxit dins del risc, potser al preu d'algun sofriment. I una cosa així em passava pel cap en decidir anar-me'n nord enllà.

M.— L'aventura necessita un distanciament. No podem ser aventurers, o considerar-nos aventurers, dins la rutina d'allò perfectament previsible en l'àmbit d'allò perfectament conegut. La previsibilitat és un element important en la vida, sens dubte, però és al cantó oposat a l'aventura. Suppose que la immensa majoria de les persones vivim generalment en en (i gràcies a) aquesta previsibilitat. O, almenys, per comoditat i per necessitat vital aspirem a aquest àmbit que podem «agafar amb les mans». Però la natura té els seus secrets, i per alguna raó necessitem també el component d'incertesa, de canvi, que és al mateix temps un element de renovació. Amb l'aventura recordem que som vius — probablement perquè l'aventura implica algun risc per a la vida. La incertesa de les dificultats insospitades, de les situacions compromeses que hem de salvar amb nous mitjans, forma part del disseny de vida mateix. Abans de fotre el camp cap al nord, tu potser et llevaves a les set del matí, treballaves des de les vuit fins a les tres del migdia, et dedicaves a l'oci fins l'hora de sopar, i potser també després, i repeties aquest esquema cinc dies a la setmana, i el cap de setmana visitaves la família i sorties amb els amics: qui viu dins d'aquest esquema, segurament se sent a gust i còmode, però difícilment podrà utilitzar el terme «aventura» en el seu vocabulari. L'aventura necessita una fugida d'aquesta comoditat, sobre el pressupòsit que algun dia hi tornarem —o no!—, però enriquits pel fet d'haver superat noves proves de la vida.

P.— Aquesta fugida de què parles és la distància, o el distanciament, premissa inevitable de l'aventura. Però alerta: aquesta distància no té res a veure amb la del turista. El turista cerca una mera compensació per al seu excés d'arrelament, i aquesta compensació té el preu, justament, d'exhibir el desarrelament respecte del lloc visitat. El turista no té la intenció d'aprendre res, ni temps ni ganes de fer-ho. Això, en si, ja és una insolència i resulta insultant per a qui viu en el lloc visitat, per molt que pugui aprofitar-se de l'estada del turista. Encara més: el turista *exhibeix* el fet de no estar arrelat al lloc que visita, mostra sense vergonya la seua indiferència respecte de la vida real que s'esdevé al seu voltant. El turista surt d'una rutina i, sense saber-ho, passa a una altra. El turista, ignorant i prepotent,

content de la seua ignorància que confon amb el coneixement, pretén haver «pres el pols» a un lloc pel fet d'haver-lo visitat. Pretensions i pedant, s'imagina que visitar quatre atraccions turístiques és l'equivalent d'haver *viscut un lloc* (cal no confondre-ho amb «viure *en/a* un lloc»). Sense una intenció aventurera, sense un desig de risc i una inversió vital, no hi ha coneixement d'un lloc, sinó ficció matussera i vulgar. El turista té un esperit acumulatiu, no arriba ni a col·leccionista. Jo, ara, quan vaig a Friburg (a mi m'agrada dir-ne *Freiburg*, encara que puga sonar pretensió: és com si continuara allí...), quan hi vaig, dic, ni tan sols anant de turista no puc sentir-me com a tal.

E.— És clar que els propòsits del turista poden ser nobles i lloables, la seua actuació pot ser correctíssima, però les seues freqüents pretensions de coneixement són ridícules i estúpides. És com l'adolescent que, després d'una experiència, o dues, o tres, pontifica ridículament sobre la sexualitat.

M.— Es pot no ser un turista, sempre i en qualsevol circumstància?

P.— Almenys, crec que sempre es pot no ser un *guiiri*, que és sinònim aproximat de turista. No podem evitar la nostra ignorància inicial quan visitem un lloc per primera vegada, per molt «informat» que estiguem; però això no ens converteix necessàriament en turistes. Un viatger no és un turista, perquè en el seu equipatge indispensable porta també una dosi enorme de ganes de conèixer i de comprendre —i una dosi equivalent de modèstia. El turista, per contra, fa ufana del que creu saber i cerca una evasió. I tant se me'n fot si es presenta a si mateix com a «turista cultural»; no m'interessen els maquillatges eufemístics. Però crec que volies dir alguna cosa més sobre això del concepte d'aventura.

P.— Sobre el propòsit de l'aventura, més aviat. Aquesta necessitat de risc i de canvi, probablement, no és més que una màscara de la necessitat de coneixement i d'experiència. Això no significa, necessàriament, que qui cerca aventures no tinga coneixements i experiències. Vol dir, exactament, que en necessita *més*. I l'allunyament, el canvi, són el procediment indispensable. El problema, tanmateix, és que l'allunyament implica enyorança. La qual cosa em fa tornar al tema del principi, ara veureu com. Em sembla preciós, una de les meravelles de l'etimologia, que *enyorança* i *ignorància* tinguen el mateix origen. M'ho recordava una amiga, fa algun temps, a propòsit de les relacions entre persones, i enllaça molt bé amb aquesta petita obra mestra immortal de Kundera que es titula així, *L'ignorance*. Enyorar és, originàriament, *no saber res d'algú*. Clar, per entendre-ho caldria entrar també en les raons d'aquesta ignorància. I ací és on intervé, justament, la distància. Ha passat el

temps, o ens hem allunyat en l'espai, i no sabem res d'algú que és important per a nosaltres. Potser en tenim notícies, potser fins i tot hi intercanviem cartes, correu electrònic o telefonades. Però...

M.— Però com que *esse est percipi*, «existir és ser percebut», i aquesta persona no *est* —*no hi és*, perquè no la percebem sinó que en tenim indicis—, no «sabem» res d'ella més que el que ens deixen suposar les seues petges indirectes. La pregunta és: per què pot ser important aquesta enyorança, o aquesta ignorància, d'acord amb el que deia l'Exemplator?

P.— Crec que tinc una resposta a aquest interrogant, que no és precisament improvisada, perquè ja hi havia pensat abans d'aquell exili temporal a Polònia. Evidentment he de donar-li la raó, i supose que tots dos hem pensat aproximadament el mateix. La nostàlgia és important perquè renova l'arrelament quan els teus referents són lluny. Sentim nostàlgia d'uns paisatges, d'unes persones, d'unes experiències, perquè els estimem. I la nostàlgia és com la filigrana d'un paper, que ens en demostra la genuïnitat.

E.— Quina metàfora tan encertada! Faig meues aquestes afirmacions. Sí senyor. Vés per on, la nostàlgia esdevé una aposta pel futur. Estimem en funció del record. En realitat, tot allò important ho fem en funció del record. De vegades, fins i tot de records que ens inventem. O que ens han prestat persones que pertanyen, amb els seus records, al nostre record.

P.— Amb la intensitat del record, i de l'enyorança, afirmem el que és valuós per a nosaltres dins aquell àmbit de coses estables i regulars. Si enyorem una persona, si el seu record ens desvetlla el desig de tenir-la prop, és perquè ocupa un lloc important dins la nostra història. Si ens emociona un paisatge recordat, és perquè hi associem indissolublement el nucli de les nostres experiències vitals. En fi: si enmig de les nostres aventures —desitjades, evidentment— apareix la nostàlgia, és perquè no som ens abstractes, sinó persones concretes, perquè una part del món —persones, llocs— és inalienable de la nostra personalitat. La nostàlgia és com una arqueologia, que trau a la superfície el que queda de fonamental en nosaltres després dels canvis i dels esdeveniments més variats de la vida.

M.— Curiosa paradoxa aquesta, que fa que tot el que és més important en la nostra història reaparega amb força justament quan ens en distanciem.

P.— És clar, d'altra banda, que la nostàlgia també falsifica el record. Des de la distància, assuavim moltes de les nostres crítiques més severes. Des de l'absència, els nostres judicis sobre les persones poden extremar-se en un sentit o en un altre. D'això, tu en saps molt, Exemplator, que la teua polonofília té molt de resultat de la distància... Lluny del terror més propi, les nostres actituds se simplifiquen —perquè és ben lluny la complexitat d'un món real, aquell al qual van referides les actituds.

M.— La idealització o el simplisme són temptacions molt pròximes per a l'exiliat.

P.— Tanmateix, tots aquests perills esdevenen errors si no hi ha reflexió prèvia. Si abans de distanciar-nos pensem seriosament en tot allò que ocupa un lloc en la nostra vida, el risc de distorsions posteriors es redueix. La nostàlgia, si és seriosa i no trivialitza les coses, no apareix com una brillant novetat sobre un fons gris obscur. L'enyorança que no és retòrica i sentimentaloides és una confirmació de les pròpies solidaritats, de les més importants i primàries.

E.— Queda per veure si tot això sols és vàlid per a l'aventurer, per al que se'n va a cercar experiències fora de la rutina casolana; no sé si aquesta interpretació de la nostàlgia s'aplica també als que s'han quedat a casa. És una possibilitat.

M.— Jo crec que sí. El viatger recorda, però també és recordat. Sovint sentirà la necessitat de tornar a casa, però al terror propi també hi ha algú desitjant que hi torne. Després compartirà els seus records amb ells i, curiosament, aquests passaran a ser records també d'ells, i això enllaça amb el que deies abans, Exemplator. Per obra dels vincles entre les persones, la narració del viatger es transfigura en imatges quasi viscudes, entre els qui l'enyoraven. La nostra relació amb el passat, el propi i el dels altres, és més complexa i apassionant del que sembla.

P.— Sàvies paraules, Magister! Precisament acabes de sintetitzar la meua relació amb uns records que no són meus, però que formen part de la meua vida. L'any que la meua família va passar a Suïssa, convertit en narracions repetides mil i una vegades, és per a mi quasi un record propi, tot i que jo encara no havia nascut. Per això fa uns mesos vaig decidir endur-me'ls cap allà, en bona part: perquè volia donar forma física a coses que em semblava gairebé haver somiat!

M.— Algú deia fa temps que tot el que és imprescindible és important. Posarem la nostàlgia dins aquestes dues categories?

E.— La nostàlgia, en renovar el teu arrelament (ja hi tornem amb la parauleta!), et confirma en la correcció del camí mamprès. A mi em fa pensar molt el fet de revalorar les festes de Nadal a Polònia, en determinats moments, perquè s'integraven en un idioma comú que, per damunt de tots els casos i declinacions, em podia acostar a una part del meu nou ambient més immediat, malgrat el meu rebuig personal de tot el llast cristià, tan esverador, que ens ompli fins al rebost més íntim: si a València m'hagueren convidat a un sopar de Nadal, hi hauria posat excuses i, tenint en compte que el Nadal em sol deprimir, n'hauria fet algun comentari més o menys punyent —de dents endins. (Bé, amb l'única excepció dels sopars de Cap d'Any que organitza el Penetrator, és clar.) Quan a Cracòvia m'hi van convidar, va ser ben diferent i vaig sentir un profund agraïment que no tenia res a veure amb maneres socials de cap mena. No vaig sentir cristianisme. Vaig sentir-hi, en aquesta gent, solidaritat, i a més a més de la bona.

P.— El distanciament que ens imposem quan apostem per l'aventura desvetlla la nostàlgia, el record, l'enyorança. I tot això és crucial perquè aferma les nostres conviccions sobre el que és valuós en la nostra vida. Un afegit curiós: l'exiliat potser enyora el seu país i la gent de casa, però sovint enyora també noves persones i nous paisatges després del retorn. És clar, es poden enyorar també els paisatges i les persones de l'exili. Així és la vida: sempre desitgem tenir prop el que és lluny, o tenir el que no tenim, perquè quan ens queda prop es petrifica en forma de rutina. La nostàlgia és important, tens raó. Però això no impedeix que siga un perill. Perquè ens pot fotre molt. Perquè —ai las!— tot el que és bo també ens pot fotre, i potser justament perquè és bo. Ho deia algun clàssic, fins i tot...

M.— Nietzsche ensenya les orelles...

P.— Cosa curiosa. El viatge i la nostàlgia, quina parella tan peculiar!

E.— Amb mi viatgen els meus morts, la meua història. I aquest equipatge no cal facturar-lo —i, per tant, no es pot perdre. Quan pensava en el meu país, de Polònia estant, no pensava més que en la meua família més immediata i en l'aldea del Patio, tan important per a mi. Per això, per a sorpresa d'alguns, pegava a fugir de qualsevol grup de turistes on sentira parlar castellà o català. Li vaig demanar a la

meua parella d'aleshores, en una època en que jo encara no en disparava ni una en polonès, que no se li acudira adreçar-se'm en castellà o en català en aquestes circumstàncies (en botigues en què, de colp, sentíem l'aldarull dels peninsulars...) per evitar tot això que altres identifiquen amb l'etiqueta facilona i estúpida de patriotisme (patrihorterisme), adobat amb tot de preguntes i observacions plenes de cofoisme: «Que dur que és aquest país», «Que bé que estem a Espanya [o a Catalunya]!», «Fixa't com són els polonesos», «Pobret, què fas tu ací?», etc. Per això entenc tan bé el que deies, Penetrator, sobre els turistes, encara que també n'hi haja —com tu mateix matises— de respectuosos, etc. De fet, no sempre es pot no ser un turista.

M.— Ah, per cert, i què em dieu de la capacitat enyorativa de la música? I més encara si aquesta es barreja amb tot plegat!

E.— El *Rèquiem* de Mozart més bell m'evoca el que el Dia de Difunts vaig escoltar en una església de Cracòvia —crec que en la del Corpus Christi (que és a Kazimierz, el barri jueu!) o en una altra de ben propera.

P.— No exactament. Probablement et refereixes a l'església de santa Caterina, al Kazimierz cristià, molt a prop d'allí. Tots els anys i fan un concert el dia de difunts amb el *Rèquiem*.

E.— Gràcies per la puntualització. La música sí que ataca dret al cor, sense la necessitat de subjectes, predicats ni alternances consonàntiques (ni vocàliques, bocàliques, bucòliques...!)

P.— I la literatura!

E.— Justament. Hi ha un passatge molt interessant, que a mi m'agrada molt, de Gombrowicz, que el vaig trobar en un web literari, i que diu:

«¡Argentina! En sueños, con los ojos entornados, vuelvo a buscarla en mi interior —con todas mis fuerzas—. ¡Argentina! Es extraño y sólo quisiera saber, ¿por qué nunca se me produjo en Argentina semejante pasión hacia Argentina? ¿Por qué me asalta ahora, cuando ya me he alejado? ¡Dios mío! Yo que ni por un momento quise a Polonia... Y ahora me empeño en querer a Argentina.»

P.— Home, també té pebrots aquesta referència! Sembla que l'estigues proposant com una descripció perfecta, *ad hoc*, de la nostra relació amb Polònia... O com una manera de furgar en les ferides... La meua relació amb Polònia, ara, no és d'estima. És, si tu vols, tremendament contradictòria, en bona part negativa, però certament «estima» no és la paraula més exacta. Potser tu sí que t'hi sents retratat, tu, que tot i les putades que hi vas patir continues amb una polonofília de pedra picada...

E.— No és equiparable a la nostra situació, Penetrator, perquè almenys en el meu cas jo ja «estimava» Polònia quan hi era —pose les cometes perquè el verb «estimar» respecte a països està massa deturpat, com bé saps—, però té a veure amb l'enyorança.

M.— Això ens serveix quan es tracta del passat en clau personal, però caldria veure què passa si examinem la nostra relació amb el passat col·lectiu. Sobre això hi ha coses interessants en un llibre d'assaig historiogràfic que recorde haver-vos mostrat als contertulians ja fa temps. Es tracta de *Past is a Foreign Country*, de David Lowenthal, i que en la versió espanyola du el títol d'*El pasado es un país extraño*. A veure què us sembla:

«Nuestros propios pasados, más numerosos y exóticos [que els passats dels nostres predecessors], apreciados como vestigios, están despojados de los significados iconográficos que una vez encarnaron. Ya no es la presencia del pasado la que nos habla sino su condición de pasado [cursiva de la traducció, perquè amb aquest terme vol el traductor traslladar l'anglès «pastness», segons explica]. En la actualidad, convertido en un país extraño con un próspero negocio turístico, el pasado ha experimentado las consecuencias normales de la popularidad. Cuanto más se le aprecia por lo que es en sí mismo, tanto menos real o relevante se vuelve. Ni reverenciado ni temido ya, el pasado es engullido por un presente en continua expansión; nosotros ensanchamos nuestro sentido de lo contemporáneo a costa de darnos cuenta de su conexión con el pasado».

E.— Això que com més el coneixem menys real esdevé, m'ha cridat moltíssim l'atenció. És una afirmació molt i molt interessant, inversa exactament al que jo pense. Però, és clar, el problema (i és aquesta la base que m'oposa —en principi— a aquesta afirmació), és què collons entenem per «real». Dit d'una altra manera: el món medieval de quan jo jugava amb l'Exín Castillos i els Historex, i em barallava amb una espasa de plàstic o de fusta, ¿era més real que el que conec ara, quan el conec molt més, malgrat les enormes mancances de la meua formació? (I això no és el tòpic de la falsa modèstia.) Doncs, potser sí. Sobretot si entenem per «real» la influència immediata d'aquell joc en la meua vida... Però la rojor de les galtes de l'estimada no deixa de ser bella per més que es dega als capil·lars,

que deia aquell...

P.— Això de la realitat i la irrealitat és molt suggeridor, però difícilment en traurem l'aigua clara. La idea que planteja Lowenthal sobre com el passat canvia el seu nivell de realitat a mesura que n'aprenem més m'evoca immediatament la física quàntica, un àmbit fascinant que lamentem conèixer només a base de les molletes que cauen de l'àpat dels sabuts. Ho dic perquè és com la idea aquella segons la qual l'observació mateixa de la realitat modifica la realitat observada. Però crec que no estàs d'acord amb la idea de Lowenthal per una qüestió de caràcter: perquè en realitat ets un nostàlgic...

M.— Home em sembla que l'argumentació de l'Exemplator no anava pel cantó de la nostàlgia, ara, i menys encara per la via de la nostàlgia d'un passat en què sabíem sobre el passat menys que ara.

P.— Ja ho sé, i en realitat volia dir una altra cosa, a favor de Lowenthal. I és que el passat, com més tornem sobre ell *des dels nostres esquemes actuals*, més es converteix en un element que deixa de tenir realitat pròpia i es converteix en un ingredient del present. Un congrés d'egiptologia, posem per cas, no entraria en aquesta descripció, però Terra Mítica sí. I, és clar, com més s'intenta convertir el passat en una cosa «actual», més falsejat queda. Òbviament, el teu camí des de l'Exín Castillos fins al darrer article que has publicat sobre literatura medieval és el camí invers respecte del que descriu Lowenthal, i per això és normal que et sembli que penses tot just el contrari. Tu entres dins la categoria del congrés d'egiptologia, per entendre'ns. Però a un nivell més global em sembla que té raó. La idea coincideix amb una intuïció meua que em va assaltar un dia. Resulta que sóc parroquià habitual del Canal Història. I fa temps, mirant no sé quin documental, em va venir al cap la idea que amb la divulgació diguem-ne seriosa de la Història s'arribava a la curiosa paradoxa, atenció, de fer que allò que els espectadors n'aprenem estiga més lluny de la realitat històrica que la ignorància mateixa. Una mica com allò de la *Halbbildung* o «formació a mitges», o «pseudoformació», que denunciava Adorno, i que demostrava que les tàctiques puerils de difusió de la història de la música als Estats Units tenien com a resultat quelcom de pitjor que el desconeixement del que es pretenia difondre.

E.— Home, des d'aquesta perspectiva, i si em situes entre els egipcis ja sense possibilitat d'escapar-ne, aleshores estaria d'acord amb el que dius...

M.— Ja que hem introduït un factor més en la conversa, el de la «realitat», aquesta relació entre el passat i la realitat em fa pensar en quina deu ser la relació que manté amb l'altre tema nostre, el dels viatges.

E.— I et deixes fora la nostàlgia... Aleshores hauríem de parlar de quatre factors.

P.— Em ve a la ment una historieta que lliga les quatre coses: el viatge, la realitat, la nostàlgia i el passat. En quantitats diferents, però totes quatre. Es tracta d'una història que vaig trobar en un fullet que em donaren a la sinagoga aquesta de Kazimierz que queda a prop del pub Singer, com es diu...?

E.— La Synagoga Izaaka, potser.

P.— Sí, exacte. Feia poc que havia desembarcat a Cracòvia, devia ser pel novembre de 2000. No parava de reflexionar sobre aquesta mena d'«exili» que m'havia imposat, trobava a faltar la meua gent i tal, i va i casualment cau en les meues mans, allà al barri jueu, un fullet en anglès sobre la sinagoga aquella que, a la contraportada, tenia la història següent (traduesc sobre la marxa):

El fundador de la sinagoga és l'heroi d'una ben coneguda llegenda derivada dels *Contes de les 1001 nits*. Ayzik Jakubowicz, un jueu pietós però pobre, va somiar que hi havia un tresor amagat sota el pont vell de Praga. Sense tardar va enfilarse cap allà. Va travessar terres i països, boscos i ermots. En arribar resultà que el pont estava vigilat per una esquadra de soldats, i que posar-se a excavar estava fora de lloc. Ayzik conta el seu somni a l'oficial, tot promentent-li la meitat del botí. L'oficial li va replicar: «Només els folls com els jueus polonesos podrien creure en somnis. Durant algunes nits jo he estat somiant que al poble de Kazimierz, vora Cracòvia, hi ha un tresor amagat al forn de la casa d'un pobre jueu anomenat Ayzik Jakubowicz. Et penses que sóc tan idiota com per a fer tot el camí fins a Cracòvia i cercar la casa d'aquest Isaac fill de Jacob?». Ayzik tornà a casa immediatament, desmuntà el forn, va trobar el tresor i es va fer ric. Des d'aleshores hom diu: «Hi ha algunes coses que les pots buscar arreu del món i només les trobaràs a casa teua. Abans d'adonar-te'n, però, molt sovint hauràs de fer llargs viatges i cercar ben lluny de casa.»

E.— Mmmm... Em sembla que això m'ho conec... Em sona, és un *exemplum* recollit en els registres. I entenc que et degué fer una impressió molt particular, especialment en trobar-ho allà, de manera casual, i en la teua situació.

P.— La meua lectura va ser la més òbvia, ni més ni menys. Moltes vegades ixes a la recerca del teu

tesor convençut que el trobaràs vés a saber a on, però en realitat el tresor t'espera a casa. Tu no ho saps, i justament per això t'embarques en la recerca i surts al món exterior. Precisament allà, a fora, és on ho aprendràs. I en tornar a casa és quan esdevindràs ric. Jo havia fugit del meu terror —sí, n'havia fugit, perquè la vida ací em produïa i em produeix un malestar permanent—, me n'havia anat a Polònia buscant el meu propi tresor: la llunyania, Europa Central, aprendre com cal una llengua que m'interessava per raons literàries, acumular vivències, etcètera. I allà, per pura xamba, vaig descobrir mentre passejava pel barri jueu que la meua nostàlgia era com el soldat que et dóna, sense saber-ho, la localització del tresor. El meu tresor era tot el que havia abandonat i que ara enyorava: la meua gent, alguns paisatges, poca cosa més. La nostàlgia apareixia davant la perspectiva de passar-hi uns quants mesos abans de poder tornar a casa, i aquesta mateixa nostàlgia em revelava el valor que allò enyorat té i que no havia sabut reconèixer. Mentre passejava per aquelles cases jueves, que tanta història d'absència i d'enyorança (i de dolor) han acumulat des de fa seixanta anys, he d'admetre que aquesta reflexió instantània em va submergir en un estat d'ànim melangiós, perillosament semblant al sentimentalisme.

E.— És perfectament comprensible.

M.— Aquesta rondalla del tresor amagat és tot un clàssic. A mi no em sona de les *1001 nits*, sinó que em recorda *exempla* perfectament identificables. Segur que ens pots il·lustrar sobre això, Exemplator. Aquesta és la teua especialitat.

E.— Doncs el cas és que el núm. 4966 de l'*Index exemplorum* de Tubach porta el següent resum: «*Treasure under bridge: A peasant dreamed that he would find a treasure under certain bridge. On his way to find it, the peasant met a rich man who had also dreamed that he would find a treasure in a certain place; the peasant went there to find it*». I res més. En dóna unes poques referències, que no puc comprovar. Tot i així, probablement pels volts d'aquestes referències en les obres citades, és probable que es trobe la rondalla que ens interessa: *Mönschlätein*, ed. Wesselski, Leipzig, 1909, 101; Moser-Rath, *Prädigtmärlein der Barockzeit. Exempel, Sage...*, Berlín, 1964, 142; Rörich, *Erzählungen des späten Mittelalters*, 4 (II). Remet també al *Motif Index* de Thompson, N531.1, i al *Types of the Folk-Tales* d'Aarne-Thompson, 1645.

P.— Bé, en això que tu has citat la història es converteix en esquelet, amb certs canvis: no és un jueu

de Cracòvia sinó un camperol, no va a Praga sinó simplement «a un lloc», el seu interlocutor no és un soldat sinó un ric, i sobretot, el que més m'interessa a mi, no retroba el tresor a casa sinó en un altre lloc. Té pinta de ser una versió anterior a la historieta d'Ayzik. A banda que, en la versió que jo vaig descobrir, estic convençut que la darrera frase (que no és altra cosa que una interpretació) és un afegit que «sona» clarament a folklore semític.

E.— Espera: Tubach també envia a la *Bibliothèque des ouvrages arabes* de Chauvin, de la qual tinc una bona muntanya de *fotrecòpies* fetes a Cracòvia, precisament. Oh, aquelles fotocopiadores soviètiques que encara hi havia en aquells temps... Bé. Però no tinc el volum que ens interessa ací: VI, pàg. 94 i seg. Ja us dic, tot això per anar a un lloc que ens acoste, probablement, a la narració en concret, que no trobe ací. La via més segura seria començar per Thompson, però òbviamment no abandonaré aquesta cervesa per anar a la biblioteca universitària...

M.— Malament faries!

E.— Però sí que dispose del *Catàleg* d'Arne-Thompson (cf. 1645), el qual dóna el següent resum, més complet que el de Tubach i *molt* més proper a la teua versió, Penetrator. Vet-lo ací:

«The Treasure at Home: A man dreams that if he goes to a distant city he will find a treasure on a certain bridge. Finding no treasure, he tells his dream to a man who says that he too has dreamed of a treasure at a certain place. He describes the place, which is the first man's home. When he latter returns home he finds the treasure».

P.— Mira, agafes la versió de Tubach, hi fiques el nom d'Ayzik i la toponímia pertinent, i ja tens la meua història. Aquesta és una versió intermèdia, em sembla.

E.— Ara, n'hi ha una referència més que, si no vaig errat, la vaig localitzar a Cracòvia, a la Biblioteka Jagiellońska: un article de Bolte dins la *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, XIX (1909), pàg. 290-298. Repeteix la mateixa referència de Chauvin (afegint-hi ara una dada més: núm. 258), cosa que confirma la meua intuïció d'abans, i ens forneix una referència nova, que potser hi ha a la mateixa Jagiellońska: Basset, *Revue des Traditions Populaires*, XXV, 86. Disculpeu el caire caòtic d'aquestes observacions, però evidentment no me les havia preparades, sinó que han anat apareixent a base de furgar entre tots aquests paperots...

M.— T'has superat: ja sabia jo que posant-te un drap roig al davant t'arrancaries com un bou, i no has defraudat les meues expectatives. Bravo! T'has guanyat una cervesa, però de les de litre!

P.— La qüestió erudita té, per a mi, una importància secundària, tret de la gràcia que té veure com va canviant la història i com se'n trauen i s'hi afegeixen coses. I el més fascinant (a banda de la coincidència Cracòvia [Kazimierz] / Praga, dues ciutats tan importants en la meua pròpia història) és aquest afegit magnífic de tenir el tresor a casa. Crec que la paradoxa d'haver d'eixir a buscar allò que tens a casa mateix és el que més m'agrada, i que al capdavant esdevé la lliçó més important de la rondalla. El viatge és un mitjà, un instrument, allò que importa és descobrir la necessitat de tornar a casa perquè és allà on t'espera el que busques, i que tenies tan a prop que ni te n'havies adonat. La nostàlgia, com us deia abans, revela la importància de les coses enyorades. Així vaig interpretar jo la història, i crec que aquest és el punt.

M.— Bé, jo diria que aproximadament estem d'acord. És clar que el tresor es troba a casa. Però el viatge, com bé dius tu també, ens el fa reconèixer. Crec que cal subratllar això: la importància del viatge. Que en una lectura no «*storial*», sinó més al·legòrica (seria la «tropològica»? Exemplator, ajuda'm, que no me'n recorde!)...

E.— Sí, crec que la lectura tropològica encaixaria bé, ací.

M.— ...doncs això, dic que en una lectura al·legòrica o tropològica crec que el viatge podria significar la vida, i la casa seria la metàfora d'un mateix.

E.— Tot plegat, molt vitalista, molt dialèctic, molt nietzschiaà...

P.— Evidentment, aquesta lectura és perfectament possible. El que passa és que, en el meu context, jo em resistia (i em resistiria encara ara) a entendre que allò que «jo» «sóc» es trobava al lloc d'on —hi insistesc— havia sortit amb la cua entre les cames, i em resistia i em resistiria a pensar que aquella circumstància d'haver fotut el camp i de trobar-me per Kazimierz era la metàfora de la meua pròpia vida. Crec que la interpretació que el text demana en primer lloc és la que acabe de resumir: la necessitat paradoxal de sortir a la recerca d'allò que tens a casa, i precisament perquè t'adones que ho

tens a casa.

E.— Estic d'acord amb tu, amb la teua interpretació «recta», jo en diria «directa» o fins i tot «correcta» («ortodoxa»), de l'anècdota. Més o menys ja ho he insinuat abans, en les meues intervencions que tu, maliciosament, anomenes «erudites». Però també estic d'acord amb el Magister, no pas per contemporitzar, sinó perquè no m'oblidi del viatge a Ítaca, versió cantada per Llach: «i si la trobes pobra no és que Ítaca t'hagi enganyat, *savi com bé t'has fet sabràs el que volen dir les ítaques*». Vivencialment parlant, existeixen els nòmades. Els qui s'arrelen en el viatge com a forma de vida. Jo, que no tinc gota de nòmada sinó que he practicat una mena de sedentarisme paisatgísticament dispers, i que tampoc no tinc res de desarrelat, crec que el viatge —la vida mateixa — també pot ser un tresor. De tota manera, el tema és interessant.

P.— I riquíssim.

M.— Efectivament. Recordeu que la majoria de rondalles meravelloses, les analitzades per Propp, tenen la funció de l'allunyament com un element essencial de la seua estructura.

E.— A Borges també li degué semblar interessant, i ja em permetreu una altra falca «erudita»; dic que li degué semblar interessant, aquesta faula, si no no l'hauria manllevat a Gustav Weil (*Geschichte des Abassidenchalifats in Aegypten*, 1860-1862, font indicada per Borges mateix) per a incloure-la en la seua *Antología de la literatura fantástica*, editada amb A. Bioy Casares i Silvina Ocampo (Edhasa, B., 1989, pàg. 409-410), de la qual us llegesc el següent text:

«Cuentan los hombres dignos de fe (pero sólo Alá es omnisciente y poderoso y misericordioso y no duerme) que hubo en El Cairo un hombre poseedor de riquezas, pero tan magnánimo y liberal que todas las perdió, menos la casa de su padre, y se vio forzado a trabajar para ganarse el pan. Trabajó tanto que el sueño lo rindió debajo de una higuera de su jardín y vio en el sueño a un desconocido que le dijo:

— Tu fortuna está en Persia, en Isfaján; vete a buscarla.

A la madrugada siguiente se despertó y emprendió el largo viaje y afrontó los peligros de los desiertos, de los idólatras, de los ríos, de las fieras y de los hombres. Llegó a dormir en el patio de una mezquita. Había, junto a la mezquita, una casa, y por el decreto de Dios Todopoderoso una pandilla de ladrones atravesó la mezquita y se metió en la casa, y las personas que dormían se despertaron y pidieron socorro. Los vecinos también gritaron, hasta que el capitán de los serenos de aquel distrito acudió con sus hombres y los bandoleros huyeron por la azotea. El capitán hizo registrar la mezquita y dieron con el hombre de El

Cairo y lo llevaron a la cárcel. El juez lo hizo comparecer y le dijo:

— *¿Quién eres y cuál es tu patria?*

El hombre declaró:

— *Soy de la ciudad famosa de El Cairo y mi nombre es Yacub el Magrebí.*

El juez le preguntó:

— *¿Qué te trajo a Persia?*

El hombre optó por la verdad y le dijo:

— *Un hombre me ordenó en un sueño que viniera a Isfaján, porque ahí estaba mi fortuna. Ya estoy en Isfaján, y veo que la fortuna que me prometió ha de ser esta cárcel.*

El juez se echó a reír.

— *Hombre desatinado —le dijo—, tres veces he soñado con una casa en la ciudad de El Cairo, en cuyo fondo hay un jardín y en el jardín, un reloj de sol y después del reloj de sol una higuera, y bajo la higuera un tesoro. No he dado el menor crédito a esa mentira. Tú, sin embargo, has errado de ciudad en ciudad, bajo la sola fe de tu sueño. Que no vuelva a verte en Isfaján. Toma estas monedas y véte.*

El hombre las tomó y regresó a la patria. Debajo de la higuera de su casa (que era la del sueño del juez) desenterró el tesoro. Así Dios le dio bendición y lo recompensó y exaltó. Dios es el Generoso, el Oculto.

M.— A banda de la referència de Gustav Weil, que no estic en condicions de comprovar si és exacta o si és «borgesiana», és notori que aquesta versió, que precisament és la que té una datació més clara de totes les que hem comentat, ahora és la que més afegits ha incorporat.

E.— Ja veieu la versió religiosa i moraloide d'aquesta bella història, amb un Déu que és tan amagat com el tresor i que guardona la bonhomia del protagonista! M'agrada aquesta frase de «bajo la sola fe de tu sueño».

P.— Sí, jo també m'hi he fixat, és una veritable meravella. Això sí que és Borges químicament pur...

E.— Podria ser un títol de conte (o de poema). I amb l'element més important: el viatge que porta a l'Altre, i l'Altre com a eina que ens fa autodescobrir-nos (amb la qual cosa arriben a la felicitat els protagonistes).

M.— El tema té derivacions abundants, i podríem estar demanant rondes i liquidant capsetes de tabac fins no poder més, i així i tot no l'esgotaríem. A mi, em fa venir al cap el personatge del *Wanderer*, del caminant, tan important en el romanticisme alemany, i que Schubert va cisellar amb sons, de manera immortal, en *Die schöne Müllerin*. El caminant que no troba repòs, ni pàtria. I, per tant, no troba tresor. Això m'ha fet recordar un altre motiu dels indexats per Thompson: el Q502.1:

«Wandering Jew». Com l'heroi d'aquell poema que llegírem ací l'altre dia, que buscava una pàtria i no la trobava enlloc, que buscava el lloc «on es parla la seua llengua i on ressusciten els seus morts», el jueu errant està condemnat a vagarejar pel món eternament sense repòs. No vull pas dir que puguem trobar una interpretació «sionista» del conte (això seria dur l'exegesi massa lluny), però m'ha fet gràcia per la coincidència amb el personatge jueu. Com diria Hauf, amb una de les seues expressions més repetides a classe: «Veieu com tot lliga?».

P.— Magister, ara sí que m'has ben fotut! D'una ventada em trasllades de les primeres setmanes de la meua estada a Cracòvia fins als darrers mesos, abans d'abandonar la ciutat per tornar ací, tot fugint del foc per caure en les brases! El que tu ara has tret a col·lació és el personatge d'ahasverus, o Ahashver, amb el qual em vaig arribar a identificar de manera perillosa i frustrant. Sinònim de la diàspora com a destí interminable (una altra vegada apareix la diàspora en el nostre diàleg), la falta d'arrels com a càstig, l'eterna nostàlgia d'allò que hom no ha conegut i que sap que no tindrà mai, precisament perquè està condemnat a una existència vagabunda... Sobre aquest tema, permeteu-me que us cite un bell poema del meu amic Enric Sòria:

«Memòria d'ahasver

Atura't. Passa. Atura't. Passa.
Però el temps no m'escolta.
Tomàs Garcés

Un prec no és una treva,
car no hi ha treva.

L'urna del vent recera
les cendres de la pell
que fou la teua.

Alenes,
però no hi ha misteri.
Bategues,
però ja no somies.
Recordes?
Les ombres que vas ser
ja t'han deshabitat.

Camines en la pols i ets tu la pols,
però ja no l'esperes.

Amb balbes mans has temptejat paraules:

«Misericòrdia, Déu, misericòrdia».
Però qui podrà dir-les?

A tu no t'és donat trobar repòs enlloc.
Només això recordes
des de fa tant de temps que ja no importa.

Eternament, la pedra del teu prec
retruny en el no-res.»

Per cert, a propòsit de la vida errant: em sembla que ens fan fora. Haurem de buscar un altre oasi si
volem continuar la conversa...

E.— Vinga, pleguem veles!